

Bilaga 2. Analys av länets byggnadsminnen

Byggnadsminne per huvudgrupp

En sammanställning har gjorts utifrån de 24 huvudkategorier som används i Riksantikvarieämbetets (RAÄ:s) bebyggelseregister (BeBR). I analysen har ett byggnadsminne (Smålands museum och gamla domprostgården) delats upp i två olika poster eftersom byggnadsminnet i sig består av två byggnader med skilda kulturhistoriska sammanhang och ålder. Detta gäller för redovisningen av kategorier och byggnadsminnenas ålder.

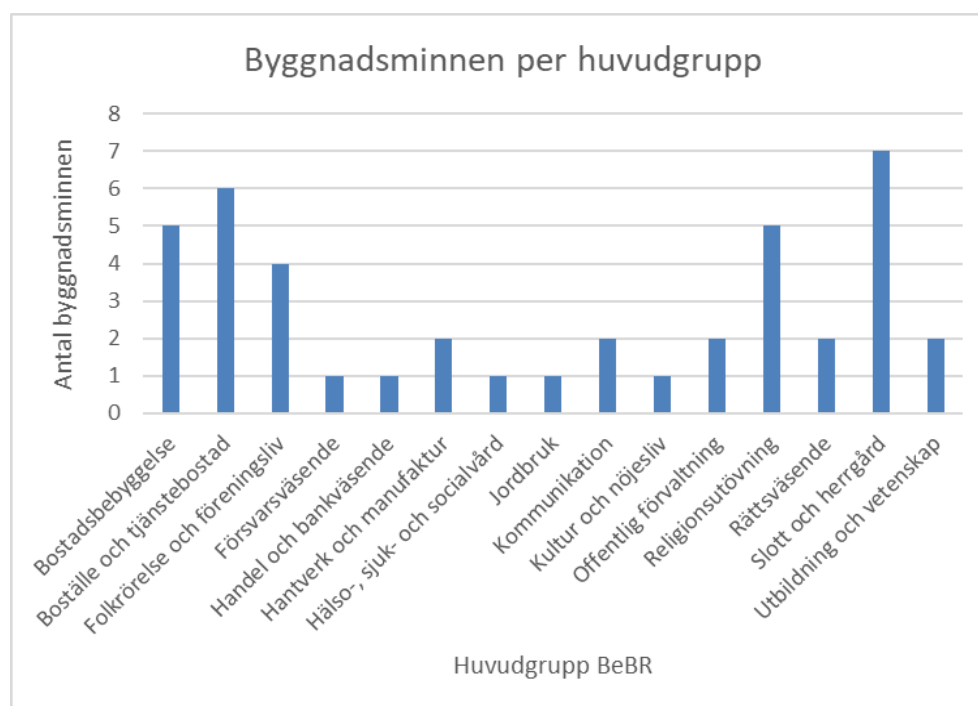

Bild 1. Bilden visar uppdelningen av befintliga byggnadsminnen i Kronobergs län efter huvudgrupp där slott och herrgård, boställe och tjänstebostad samt bostadsbebyggelse dominerar.

Sammanställningen visar på en övervikt av byggnadsminnen som representerar högre ståndsmiljöer och bostadsbebyggelse/boställen. Detta är även representativt för landet i stort.¹ Det saknas byggnadsminnen inom kategorierna fiske, industri, konstnärligt skapande, nomadnäring, park och trädgård, rekreation och turism, samhällsservice och teknisk förvaltning, skogsbruk och stadsrum. Eftersom ett byggnadsminne kan falla in i flera av kategorierna blir bilden något missvisande och generellt förenklad. En herrgårdsanläggning kan till exempel samtidigt vara bostadsbebyggelse som ett jord- och skogsbruk och ha en trädgårds- eller parkanläggning. Ett sjukhus kan falla in under såväl hälso-, sjukvård- och socialvård som offentlig förvaltning och samhällsservice och teknisk förvaltning.

¹ Nationell statistik Bebyggelseregistret.

I länet saknas helt representation i kategorierna fiske, nomadnäring, rekreation och turism samt stadsrum. Även kategorier som samhällsservice- och teknisk förvaltning, industri och fristående parker och trädgårdar bedöms ha en liten representation.

Avstämning mot länets kulturmiljöprofil

Vid en avstämning mot länets kulturmiljöprofil framgår att flertalet byggnadsminnen sorteras in under brukskultur, kyrkliga kulturmiljöer, småländsk byggnadskultur, där högreståndsmiljöerna främst är representerade samt Växjö stad och bildandet av stationssamhällen och köpingar. De delar av länets kulturmiljöprofil som inte har lika bred representation är Kronoberg som småbrukarlän, det småskaliga landskapet, mångsyssleri med kompletteringsnäringar, kommunikationsvägarna och länet som gränsbygd mot det gamla Danmark.

Kategorier i Kulturmiljöprofilen	Antal byggnadsminnen
Mindre bördigt moränlandskap på sydsvenska höglandets sydslutning	0 st
Gränsbygden mot det gamla Danmark	0 st
Röjningsrösen och stenmurar	0 st
Kommunikationsvägarna	2 st
I avsaknad av andra städer än Växjö	10 st
Småbrukarlän, det småskaliga landskapet	3 st
Mångsyssleri	0 st
Småländsk bruksbygd	8 st
Småländsk byggnadskultur	9 st
Kyrkliga kulturmiljöer	5 st

Bild 2. Bilden visar kategorierna i kulturmiljöprofilen. Flertalet byggnadsminnen kan delas in i flera av kategorierna, den kategori som valts bedöms vara det huvudsakliga för objektet. Siffrorna visar på antalet byggnadsminnen som har bäring på respektive kategori.

I regionens kulturplan lyfts glas, migrationshistoria, muntlig berättartradition, konsthantverk och design särskilt fram. Bland byggnadsminnena saknas representation från migrationshistoria och den muntliga berättartraditionen. Berättelser knutna till befintliga byggnadsminnen kan delvis återspegla den stora migrationsvågen och länets berättartradition. Inom design är glasindustrin representerad men möbelriket och den möbelindustri som varit vanligt förekommande i Småland under 1900-talet är inte synlig bland länets byggnadsminnen.

Byggnadsminnenas ålder

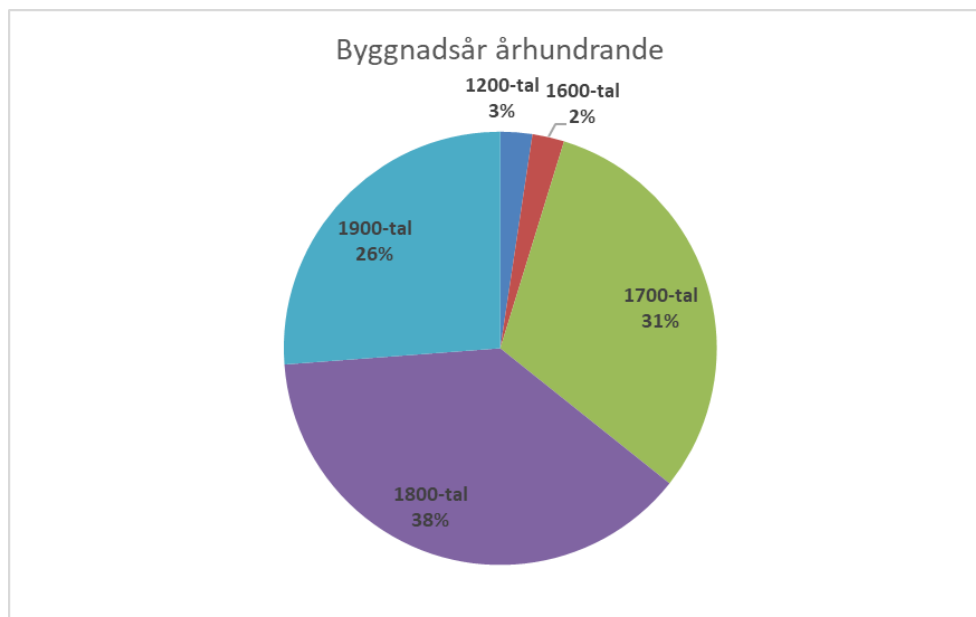

Bild 3. Bilden visar byggnadsminnen uppdelade efter vilket århundrade de uppfördes. Majoriteten, 95%, av byggnadsminnena är uppförda under 1700-talet till tidigt 1900-tal. Dädesjö gamla kyrka uppfördes på 1200-talet och delar av byggnaderna på Jätsbergs herrgård härstammar från 1600-tal.

Länets byggnadsminnen är främst tillkomna under 1700-talet fram till tidigt 1900-tal. Av de byggnadsminnen som uppfördes under 1900-talet är 10 av 11 uppförda före 1940 och ca hälften uppförda före 1920. Av 1900-talsmiljöerna återfinns 4 bostadshus, 4 folkrörelsebyggnader (Folkets hus och nykterhetsloger), en bank och televerk, ett tingshus och en järnvägsstation.

Dädesjö gamla kyrka, som är ett statligt byggnadsminne, uppfördes på 1200-talet. I övrigt finns en mycket liten representation av den äldsta bebyggelsen i länet. Detta beror på att det inte finns mycket kvar av den profana bebyggelsen från 1600-talet och tidigare. En genomgång av äldre inventeringar och kunskapsunderlag kan vara motiverad för att identifiera fler potentiella äldre byggnadsminnen.

Geografisk fördelning

Sett till geografisk fördelning har Växjö kommun flest byggnadsminnen och det saknas helt byggnadsminnen i Markaryds kommun. I övrigt är fördelningen någorlunda jämn över kommunerna. Inom kommunerna kan det dock saknas geografisk spridning på byggnadsminnena t ex. i Tingsryds kommun där alla tre byggnadsminnen ligger i samma samhälle eller i Ljungby kommun där det saknas byggnadsminnen i kommunens västra del.

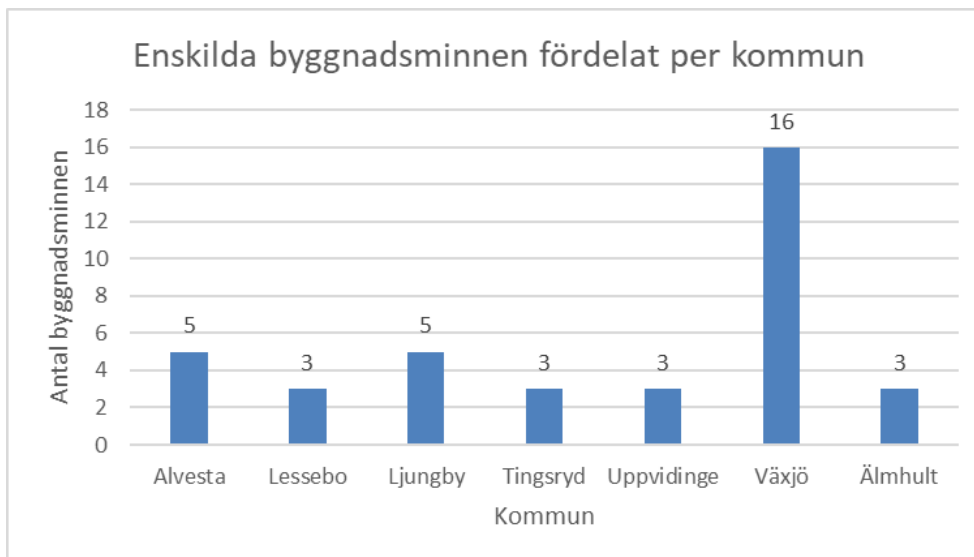

Bild 4. Bilden visar byggnadsminnen uppdelade efter kommun. Flest byggnadsminnen finns i Växjö kommun medan Markaryd helt saknar byggnadsminnen och visas därmed inte i bilden.

Beslutsår

De enskilda byggnadsminnesbesluten spänner över åren 1964 - 2022. Sju av byggnadsminnena har tidigare varit statliga byggnadsminnen men sedan övergått till enskilda byggnadsminnen när ägoförhållandena ändrats. Diagrammet nedan redovisar för det år beslutet om enskilt byggnadsminne fattades. Flest beslut fattades på 1990- och 2000-talen.

I jämförelse med nationell statistik från bebyggelseregistret har Kronobergs län något större procentuell andel fattade beslut från år 2000 och framåt.² Detta kan bero på de fyra nya byggnadsminnen som inrättades år 2008 (Gårdsby säteri, Linneryds kyrkstallar och sockenstuga, Linneryds sockenmagasin och Alvesta tingshus).

² Nationell statistik Bebyggelseregistret.

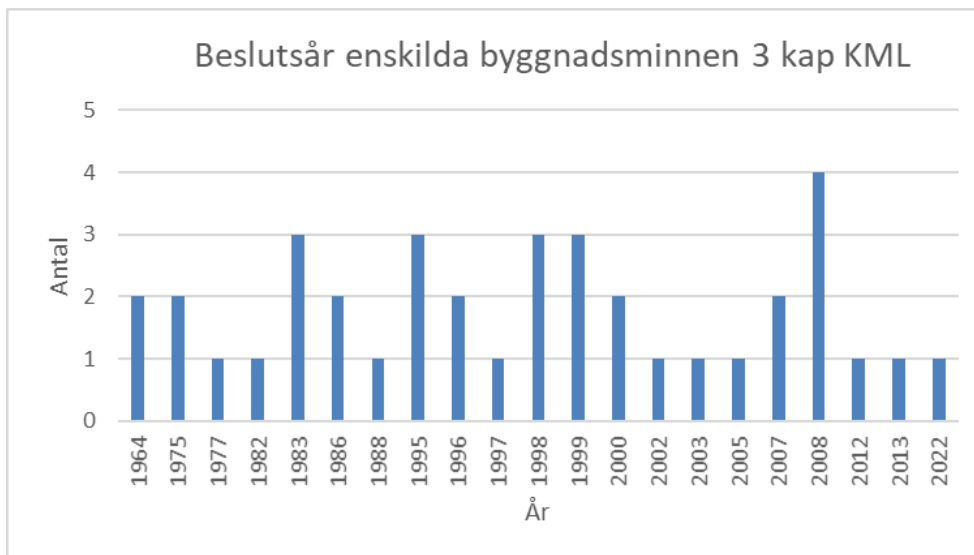

Bild 5. Bilden visar det år beslut om enskilt byggnadsminne fattades. Beslutsåren spänner från 1964–2022. Flest beslut fattades på 1990- och 2000-talen. Några av byggnadsminnena har varit skyddade som statliga byggnadsminnen tidigare.

Allmänhetens tillgänglighet

Majoriteten av länets byggnadsminnen är öppna eller delvis öppna för allmänheten. 12 byggnadsminnen, som utgör privatägda bostäder, är stängda för allmänheten. Alla byggnadsminnen, förutom det senaste byggnadsminnet från 2022, har en populärt framställd informationskrift framtagen av Länsstyrelsen. Skrifterna vänder sig till en intresserad allmänhet och finns tryckta i en begränsad upplaga, samt framförallt tillgängliga digitalt via Länsstyrelsens hemsida. Sedan 2015 har Länsstyrelsen haft ett krav på mångfaldsperspektiv när nya skriftmanus upphandlats.

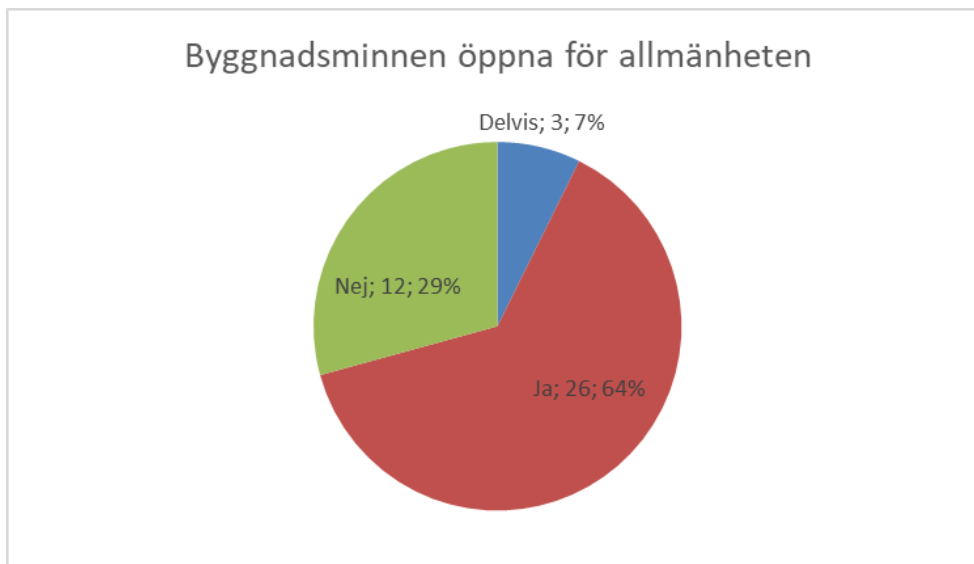

Bild 6. Bilden visar hur stor andel av byggnadsminnena som är öppna för allmänheten. 64 % (26 st) av byggnadsminnena är öppna för allmänheten, 7 % (3 st) är delvis öppna och 29 % (12 st) utgör privatägda byggnader som är stängda för allmänheten.

Behov av justering av äldre byggnadsminnesbeslut

Behov av att justera skyddsbestämmelsen har identifierats i åtminstone 15 beslut eftersom skyddsbestämmelsen innehåller inaktuell information eller saknar värdetext.

För två byggnadsminnen har Länsstyrelsen sett behov av att utreda en eventuell utökning av byggnadsminnet, Sällebergs herrgård och Kölaboda kaptensboställe. I båda fallen handlar det om delar av en gårdsmiljö där ekonomibyggnader av olika anledningar lämnats utanför skyddet.

Byggnader med anmälningsplikt enligt 3 kap Kulturmiljölagen

Åtta byggnader/anläggningar har listats med anmälningsplikt. Majoriteten är beslutade på 1990-talet och tidigt 2000-tal. Detta var resultatet av en tidigare rutin om att anmälningsplikt skulle gälla där större kulturmiljöbidrag lämnats till fastigheter utan lagskydd. I den nuvarande bidragsförordningen (förordningen om bidrag till värdefulla kulturmiljöer 2010:1121) ges en tydligare riktning om att medlen i första hand ska bindas upp i lagskyddade miljöer. Följande byggnader är beslutade om anmälningsplikt:

- Hovmantorps pumphus, Lessebo kommun 2000-02-22
- Handpappersbruket i Lessebo, Lessebo kommun 2000-02-22
- Rönneholms såg och torvströfabrik, Älmhults kommun 2000-02-04
- Bergkvara gård, Växjö kommun 1996-04-23
- Gamla godsmagasinet i Alvesta, Alvesta kommun 1994-07-22

- Lutherska bekännelsekyrkan i Ljungby, Ljungby kommun 1997-09-25
- Älmeboda gamla prästgård, Tingsryds kommun 1993-09-02
- Kulturhuset Gränslösa i Åseda, Uppvidinge kommun 2004-07-15

Kategoriinventeringar som utförts i länet

Följande kategoriinventeringar har genomförts av Länsstyrelsen i Kronoberg med bäring på bebyggda kulturmiljöer:

- Bönhus, missionshus och kapell, 1996
- Folkets hus, folkets park och Ordenshus, 1999
- Glasbruk, 1998
- Herrgårdar, 2003
- Prästgårdar, 1983
- Kvarnar och sågar, 1999
- Stationshus, 1985
- Vattenanknutna kulturmiljöer, 2014-pågående
- Ängslador, 2003

Säkerställandeplan från 2003

Länsstyrelsen tog 2003 fram en säkerställandeplan för länets byggnadsminnen, med förslag till rullande treårsplan för byggnadsminnesförklaringar. Planen fungerade som en vägledande arbetshandling. I planen lyftes det industrihistoriska arvet fram som något som särskilt skulle beaktas. Förutom småindustrier identifierades även parker som något som saknades bland länets byggnadsminnen. Följande riktlinjer ställdes upp för kommande byggnadsminnesförklaringar:

- En utvärdering av genomförda kategoriinventeringar skulle ligga till grund för nya byggnadsminnen.
- Byggnader som aktualiserades genom övergripande kommunala inventeringar prioriterades för skydd.
- Förslag från allmänheten beträffande särskilt intressanta eller hotade byggnader kunde vara angelägna att skydda, efter vidare utredning och värdering av läns museet.
- Byggnader som fått större bidrag borde få skydd som byggnadsminnen eller omfattas av anmälningsplikt.

Samarbetet med kommunerna lyftes särskilt, för att få kommunerna att ta ett större ansvar genom övergripande inventeringar och politiskt antagna bevarandeplaner.

Sammantaget lyftes 11 miljöer fram som förslag till nya byggnadsminnen under en treårsperiod. Fem av dessa är idag helt eller delvis lagskyddade. Miljöerna hade tidigare varit aktuella i fråga väckt om byggnadsminnesförklaring och

bedömts vara väl motiverade men avskrivits på grund av tidsbrist. Följande miljöer lyftes i säkerhetsställandeplanen:

- Gårdsby säteri, Växjö kommun. Byggnadsminne år 2008.
- Åry herrgård, Växjö kommun. Herrgården blev byggnadsminne år 1997. Säkerställandeplanen föreslår ett fullföljande av skydd för helhetsmiljön.
- Sven Ljungbergs födelsehem inom kv. Gertrud, Ljungby kommun. Byggnadsminne år 2005.
- Kosta musikhus, Lessebo kommun
- Palladium biograf, Växjö kommun
- Ryssby garveri, Ljungby kommun. Byggnadsminne år 2013.
- Skogs bönhus, Alvesta kommun
- Bruksboden Sävsjöström, Uppvidinge kommun
- Tyrolen Nöjespark, Alvesta kommun
- Kompersmåla herrgård, Tingsryds kommun
- Issjöa missionshus, Ljungby kommun. Byggnadsminne år 2022.